

In welke arena's of krachtenvelden bevindt Allerzielen Alom zich

Allerzielen Alom: 4000 bezoekers, 4 televisieprogramma's, veel landelijke en regionale pers en bovenal 400 vrij emotionele ingevulde enquêtes van bezoekers waarin de dankbaarheid en de vraag om herhaling groot is. Dat is niet niks, het schept verantwoordelijkheid.

Toen ik de enquêtes las, merkte ik dat heel veel bezoekers enorm getrokken waren, emoties die niet dagelijks boven komen drijven. De zorg, de liefde, de schoonheid, de lichtheid en humor, de saamhorigheid, De kunst als de motor die de verbeeldingskracht prikkelt. Mensen kunnen uiten, kunnen iets doen voor hun doden..voor alle doden.

Het zijn de begrippen die de essentie benaderen.

Hoe zorgen we ervoor dat het een traditie kan worden en dat het overgenomen kan worden?

Het is mijn droom dat met Allerzielen de begraafplaatsen in het hele land warme, gastvrije plekken zijn. Er is behoefte aan deze vorm van gedenken. Het maakt rouwenden minder eenzaam. Het helpt om te reflecteren op ons eigen leven. Het zorgt ervoor dat de samenleving meer in balans raakt. 'Niet alleen de doden verdienen het maar wij ook', was een van de reacties.

Graag wil ik het veld schetsen waarin we ons met dit project begeven hebben.

Ik ben er vrij naïef aan begonnen. Door een verhaal van mijn buurvrouw die met Allerzielen op een begraafplaats in Rome was geweest. Mensen maakten muziek en droegen gedichten voor. Ik zag het helemaal voor me. Dat moet in Nederland ook. En kunstenaars met hun verbeeldingskracht kunnen daarbij helpen. Het liet me niet meer los.

En in 2005 was daar Allerzielen Allicht op de Nieuwe Oosterbegraafplaats in Amsterdam Oost en twee jaar later vijf locaties in de provincie Noord-Holland. Tussen dat eerste moment en nu ligt een uitgebreid en fascinerend proces, een architectonisch bouwwerk van interactieve kunst.

Als onwetende begaf ik mij in de werelden van de religie en de uitvaartbranche. Je kunt het arena's noemen waarin bepaalde krachtenvelden en spelregels gelden. Ik ga een poging wagen om deze arena's te benoemen. Wat speelt er, wat zijn de krachten en de gevoeligheden en hoe verhoudt zich dat tot Allerzielen Alom? Wie weet helpt het om de ambities om Allerzielen Alom overdraagbaar en tot een traditie te maken te verwezenlijken.

Ik wil beginnen met de arena van de religie. Aanvankelijk heb ik me als kunstenaar ongemakkelijk gevoeld om me in de arena van de religie te begeven. De naam was genoeg om het te zien dat je hun rituelen gebruikt. Zet dat geen kwaad bloed? Voelen ze zich niet gepasseerd? Gelukkig voelt het inmiddels anders.

Religie en kunst waren van oudsher veel meer verboden. De verbeeldingskracht is een belangrijke middel als het gaat om thema's zoals het mysterie van de dood. Zowel de kunst als de religie maken daar gebruik van.

Sinds de secularisatie is de dood niet meer het domein van de religie maar meer van de markt.

De dood is min of meer een commercieel product geworden. Er is een gat in cultuur gevallen sinds alleen uitvaart nog bestaat en niet meer het collectief herdenken van de doden langere tijd daarna. Met Allerzielen hebben we daarom een oude tradities met een universele waarde hernomen en in deze tijd geplaatst. Een traditie die ons bezig laat zijn met alle doden die ooit zijn heengegaan.

Hoewel ik niet tot een intensieve samenwerking met de kerk ben gekomen, is er wel positief gereageerd. In verschillende kerken is Allerzielen Alom aangekondigd in de preek of parochieblaadjes. Na afloop is erover Allerzielen Alom geprekeerd en staat er bijvoorbeeld een stuk in het bulletin van Bisdom Haarlem.

Dan de arena van de uitvaartbranche. Deze branche heeft een duidelijke focus op de uitvaart zelf en veel minder op behoeftes langere tijd na de uitvaart. De uitvaarten zijn als je de folders moet geloven uniek, persoonlijk en op maat gesneden. De kerk en de pastoor zijn nog slechts een decor. In de uitvaartbranche zijn er grofweg twee lijnen. De grotere en de kleinere uitvaartondernemingen. De kleine initiatieven zijn vaker idealistisch, springen in de gaten en zijn flexibel. De grote uitvaartbedrijven kunnen, ook al doen ze hun best, de nieuwe ideeën en de

tijdsgeest moeizamer en trager integreren dan de kleine initiatieven. Dit komt door de logheid van het grote apparaat maar ook omdat het vaak om de harde cijfers gaat.

Sinds een paar jaar bestaat er de opleiding voor ritueelbegeleiders. Er was behoefte aan een nieuw soort voorganger. Minder vanuit de traditie of religie en meer vanuit het persoonlijke benaderd. Een mooie ontwikkeling. Ik begreep dat er ook mensen van de grote uitvaartbedrijven daar in opleiding zijn. Zij vinden elkaar. Het kan dus.

Een Allerzielen nieuwe stijl in samenwerking met grote uitvaartondernemingen blijkt niet eenvoudig. Er zijn wat contacten geweest maar die zetten niet door. Toch denk ik dat ze met een Allerzielenviering nieuwe stijl veel 'zielen' kunnen winnen en dat is toch een van hun belangrijkste doelstellingen. In die zin verschillen ze niet veel van de kerk. In de uitvaartverzekeringen gaat veel geld in om, maar dat lijkt volledig op slot.

Dan zijn er de **beheerders van begraafplaatsen**, de plekken met het stenen archief van een gemeenschap. Deze plekken hebben steeds vaker de status van cultureel erfgoed. Ik zie ze als waardevolle plekken waar gereflecteerd kan worden op ons leven en onze afkomst en waar in stilte gerecreëerd kan worden. Ik heb gemerkt dat de grotere begraafplaatsen elkaar als concurrenten goed in de gaten houden. De concurrent voorblijven lijkt de grootste drijfveer om de extra's naast de uitvaarten, dus Allerzielen, moederdagen en wandelingen te faciliteren. Vaak vallen begraafplaatsen onder het beheer van **een gemeente**. Ook al is daar sprake van een goede wil, we hebben gemerkt dat vooral de kleinere gemeentes weinig slagkracht hebben. Er is geen budget en het is sterk afhankelijk van de ambities en agenda's van wethouders of ambtenaren. We hebben daar zowel positieve als negatieve ervaringen mee. De impact van Allerzielen Alom was in een aantal gemeenten heel groot. Het kan net zo goed onder welzijn vallen.

Dan zijn er **de crematoria**. Voor mij persoonlijk een extra uitdaging omdat ik de rituelen rondom cremieren niet vind kloppen. Het is te afstandelijk, het gaat bijvoorbeeld de confrontatie uit de weg doordat je geen vuur ziet. Door het ontbreken van graven, lijken de sporen van een mensenleven te worden uitgewist. Mensen ontberen een stevige plek om naar terug te keren, om te herdenken of te rouwen. Iets daarvan heb ik met Allerzielen Alom kunnen ondervangen, door een moment, een plek in de tijd te creëren om te herdenken en bij elkaar te komen. En dat werkte, zelf de nuchtere Noord Hollanders in Schagen waren verbaasd dat het hen zo raakte. Was dat het wat ze al die tijd miste?

De dan als verlengstuk van de uitvaartbranche **de arena van de nabestaanden**. Die is in feite zo divers als de samenleving zelf, maar kan, als het tegengit door een kleine groep worden bepaald. Doordat er in onze samenleving weinig ruimte is voor de dood, kan het zijn dat mensen hun pijn en boosheid afreageren. Zij verdedigen hun doden tot in het onredelijke.

Als het aan hen ligt mag er niets op een begraafplaats. Alles lijkt ontrend en respectloos. Gelukkig heb ik daar mondjesmaat mee te maken gehad. Maar één klacht kan voldoende zijn om een initiatief als Allerzielen tegen te houden. De politiek en begraafplaatsen zijn uitermate gevoelig voor negatieve geluiden. Hoewel er natuurlijk begrip moet zijn mag het niet het niet betekenen dat een nieuwe doelgroep met andere behoeftes daardoor niet aan bod komt. In de arena van de nabestaanden gaat het ook om rouwverwerking. Ik durf bijna te beweren dat er met een goed functionerende traditie van Allerzielen er misschien helemaal geen therapieën voor rouwenden nodig zijn. Binnen Allerzielen Alom is er een keer per jaar ruimte om de doden te re-creëren. Middels klank, middels objecten en het ophalen van herinneringen. De spanning kan afvloeien middels een ritueel. En zo hoort een cultuur in elkaar te zitten. En dan hebben we de moedige nabestaanden die een onbekend avontuur durfden aan te gaan door mee te doen aan Allerzielen Alom. We hebben en in het bijzonder Tonny, hen zo goed mogelijk proberen te begeleiden en hen handvatten geboden. Het aanbieden van artistieke ideeën of vormen bleek minder belangrijk dan de onzekerheid wegnemen. Wellicht dat voor het begeleiden van nabestaanden een rol ligt voor de ritueel begeleiders.

En dan de arena van de kunst, mijn eigen vakgebied, dat wel. Maar ik vraag mij regelmatig af hoe ik mij ertoe verhoud. De spelregels van de kunst zijn vaak anders dan de mijne. De artistieke spelregels bijvoorbeeld gaan voor Allerzielen niet op. Het is immers geen autonome kunst. Kunst is in Allerzielen Alom een middel, een instrument dat een specifiek doel dient. Allerzielen Alom creëert een context, een ambiance waarin mensen de ruimte krijgen om hun eigen verbeeldingskracht te laten werken. We creëren en stemming, een sfeer om dat mogelijk te

maken. In een goede stemming en een veilige omgeving opent een mens zijn zintuigen optimaal. Ik heb het ouderwetse begrip 'schoonheid' of de schone kunsten herontdekt. Schoonheid geeft troost. Het is een ordening in de chaos. Ik let zorgvuldig op de vormgeving, het is niet zomaar goed. Dat hebben de deelnemende kunstenaar wel gemerkt. Het was een laveren tussen ethiek en esthetiek, tussen intimiteit en publiciteit, tussen theater en werkelijkheid. Jaap Velsers en ik hebben de kunstenaars geselecteerd en begeleid en hebben een functie van eindregisseur.

Kunstenaars zijn doorgaans niet gefocust op dienstbaarheid of samenwerken. Ze zijn eerder confronterend, eigenzinnig en solitair. Wat voor kunstenaars heel normaal is kan voor anderen wellicht aanstootgevend zijn. Van hen wordt dus veel gevraagd: even een andere houding aanmeten, even aanvoelen wat er wel en niet kan. Het is misschien niet altijd makkelijk om met kunstenaars te werken, maar ze zijn onmisbaar.

Kunstenaars zijn de vrijdenkers en de voelsprietten van de samenleving. Binnen Allerzielen Alom zorgen ze vorm de subtiliteit, dat licht en vuur het niveau van een kerstmarkt overstijgen. Dat er een balans is tussen bijvoorbeeld licht en duisternis, tussen invulling en leegte.

Bij de kunsten hoort ook de arena van de culturele instellingen.

In 2007 kreeg Allerzielen Alom het vertrouwen vanuit de culturele instellingen en zelfs van de wetenschap. Kunstenaars & Co was wederom van de partij. Een producent en een goede pr medewerker dienden zich aan. Kunst- en Cultuur Noord-Holland heeft het omarmt. Ik hoop in de toekomst meer samen te werken met culturele instellingen in den lande. Al is het maar om middels lezingen het gedachtegoed te verspreiden. Ook de Radboud Universiteit heeft er aan meegewerkt met hun onderzoek. Een onderzoek dat voor hun eigen werkveld belangrijk is maar ook voor de onze. En zo snijdt het mes aan twee kanten. Met bundeling van krachten is er meer mogelijk, zo is gebleken.

Bij de kunsten hoort de arena van de kunst- en cultuurfondsen. We hebben voor Allerzielen Alom een prachtig bedrag weten te werven. Dat was bij Allerzielen Allicht in 2005 een stuk moeilijker. De onbekendheid en de gewaagde thematiek gaf niet gelijk vertrouwen. Dat eerste pilotproject op de Nieuwe Ooster was heel belangrijk om te laten zien dat het concept werkte en dat er behoefte is. Dankzij het vertrouwen van fondsen als de Mondriaan Stichting en de VSB fonds heeft het toen doorgang kunnen vinden.

Voor de tweede editie hebben we meer zekerheden kunnen bieden en makkelijker geld binnen kunnen halen. Vraag is of het geld vanuit die culturele sector moet blijven komen. Zijn er marktpartijen te interesseren om dit wezenlijke initiatief te steunen?

Na al deze partijen geschetst te hebben rest de vraag hoe we verder willen en vragen jullie daarin mee te denken, sterker nog ik zou jullie medeplichtig willen maken.

Van de samenleving wordt gezegd dat die beweegt van een beleveniseconomie naar een betekenis-economie. Van overheidswege heeft men 'de creatieve samenleving' op de agenda gezet, en overall worden kunstenaars gevraagd om mee te denken en mee te werken aan 'innovatie'.

De creatieve industrie van ontwerp, design en nieuwe media groeit uitbundig. Tegelijkertijd treft de kunstsector vaak het verwijt nogal ingekeerd te zijn en op zichzelf betrokken. Ik kan u zeggen dat dit laatste niet opgaat voor ons initiatief. Wij staan open, zijn in staat gebleken om samen te werken en hopen op diezelfde houding vanuit de marktpartijen.

Ik hoop in elk geval dat het initiatief overgenomen wordt en dat binnen een paar jaar alle begraafplaatsen gastvrije ontmoetingsplekken zijn voor de levenden. Dat Allerzielen omarmt wordt als een cultureel fenomeen waar je niet om heen kunt.

